

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УДК 811.162.1

БОНДАРЧУК Лариса Михайлівна

ОБРЯДОВА ВЕСІЛЬНА ЛЕКСИКА ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Спеціальність 10.02.03 – слов'янські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі загальнославистичної проблематики та східнослов'янських мов Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук **Лукінова Тетяна Борисівна**, Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України, провідний науковий співробітник відділу загальнославистичної проблематики та східнослов'янських мов.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук **Карпенко Ольга Петрівна**, Інститут української мови НАН України, провідний науковий співробітник відділу термінології та ономастики;

кандидат філологічних наук, доцент **Романова Неоніла Петрівна**, Київський славістичний інститут, доцент кафедри слов'янської філології.

Провідна установа: Київський національний лінгвістичний університет, кафедра фонетики і граматики слов'янських мов, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Захист відбудеться “20” травня 2003 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.173.01 при Інституті української мови НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні та Інституту української мови НАН України (вул. М. Грушевського, 4).

Автореферат розіслано “17” квітня 2003 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук

І. А. Самойлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Для сучасного розвитку слов'янського мовознавства взагалі й українського зокрема актуальним є всебічне комплексне вивчення лексичних груп, якнайтісніше пов'язаних з життям і побутом народу, різноманітними реаліями та елементами матеріальної й духовної культури. Такі дослідження, висвітлюючи мовні факти на широкому історичному й етнографічному тлі, у своїй сукупності покликані збагатити науку про людину й суспільство новими матеріалами, розкрити невідомі сторінки історії народу, становлення й еволюцію його духовності.

Для успішного вирішення проблем, пов'язаних зі складною системою взаємозв'язків мови й культури, мови й мислення, особливо важливим є комплексний етнолінгвістичний підхід. Практика наукової роботи останнього часу ставить перед лінгвістами, фольклористами та етнографами схожі або й однакові завдання, вирішення яких не можна обмежувати лише констатацією фактів методологічного й прагматичного паралелізму та виявленням часткових більш чи менш тісних переплетень у тих чи інших суміжних площинах цих наук. На сучасному етапі саме етнолінгвістика здатна об'єднати зусилля вчених різних галузей, допомогти розширити рамки досліджень і поглибити їх комплексність.

Початок етнолінгвістичним дослідженням в українському мовознавстві було закладено О.О. Потебнею. Елементи етнолінгвістичного підходу можна констатувати у Б.Грінченка і П.Чубинського, М.Ф.Сумцова і Д.К.Зеленіна, в російському мовознавстві – у Ф.І.Буслаєва і О.М.Афанасьєва, з польських учених слід назвати насамперед К. Мошинського і О. Брюкнера, їх послідовниками є В. Буджішевська, А. Вежицька, Г. Таборська.

У 70-80-х роках ХХ ст. широке розуміння предмета й завдань етнолінгвістики стосовно слов'янських мов і культур сприяло виникненню в Москві етнолінгвістичної школи на чолі з М.І. Толстим. Групою вчених під його керівництвом проводилася робота в галузі фольклористики та етнографії, виявлялися нові сторони взаємозв'язків мови й культури, причому мові як одній з найважливіших форм вираження етнічної культури приділялась особлива увага.

У 80-90-х роках у Любліні (Польща) було створено люблінську етнолінгвістичну школу на чолі з професором Є. Бартмінським, яка продовжує традиції, започатковані польськими вченими-етнолінгвістами кінця ХІХ – початку ХХ століття та їх послідовниками. Центральним поняттям, яке визначає головний предмет досліджень групи люблінських учених, є поняття *мовного образу світу*, *мовного бачення світу*, *мовної картини світу*, що розуміється як “наївний” образ, котрий лежить в основі культури,

зберігається в граматичній структурі й значеннях слів, а також у структурі й значеннях текстів.

В українському мовознавстві розвиткові етнолінгвістики сприяють ґрунтовні етнолінгвістично-етимологічні дослідження В.Г.Скляренка, обрядову лексику в етнолінгвістичному аспекті досліджували О.В.Тищенко, В.Т.Шевченко та ін.

В рамках етнолінгвістичних досліджень вивчалися також і обряди як неодмінна складова частина народної культури, у тому числі й весільний обряд, проте лінгвістичний бік слов'янського весільного обряду вивчено недостатньо.

Актуальність дослідження. Обрядовість у слов'ян, а також її мовна площина, демонструючи виразні національні риси, у той же час зберігає чимало спільного, загальнослов'янського, зумовленого єдиними генетичними коренями. Проблеми вивчення національної специфіки польської обрядовості, а також лексики, що її відбиває, залишаються ще недостатньо розробленими. Актуальним і важливим є вивчення обрядових одиниць в етнолінгвістичному плані, яке розкриває нові аспекти семантики обрядових знаків (слова, предмета, дії тощо), специфіку їх синонімії, ареальну варіативність мовних і позамовних явищ обряду. Недостатньо розробленими лишаються проблеми національно-мовної специфіки обрядових весільних найменувань польської мови, виявлення обрядової, культурної конотації загальноновживаних лексем, вивчення генези обрядової лексико-семантичної структури, її ролі у формуванні мовної картини світу польського народу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з комплексними етнолінгвістичними дослідженнями лексики і фразеології слов'янських мов, що проводяться у відділі загальнослав'янської проблематики та східнослов'янських мов Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. Дослідження здійснено в межах наукової теми кафедри української мови та літератури Київського національного економічного університету "Теоретичні проблеми української лексики та фразеології".

Дисертація пов'язана також з науковими програмами Варшавського Центру з вивчення мови давніх польсько-українських територій при Інституті польської мови Польської Академії наук, зокрема з темою "Польська мова і східнослов'янські мови".

Мета і завдання дослідження. У дисертації передбачається здійснити систематизацію і подати структурно-семантичну характеристику польської весільної лексики, проаналізувати весільні номінації в семасіологічному та дериваційному планах, торкаючись функціонального та генетичного аспектів.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- 1) подати якомога повніший склад весільної обрядової лексики польської мови, виділивши лексико-семантичні групи весільних обрядових назв;
- 2) схарактеризувати принципи структурування обрядових парадигм, акцентуючи увагу на семантичному та формальному їх вираженні;
- 3) розглянути граматичну, семантичну та дериваційну специфіку обрядових парадигм та їх підсистем;
- 4) всебічно схарактеризувати весільну лексику, запозичену з інших мов;
- 5) подати етимологічні коментарі до окремих затемнених весільних обрядових одиниць польської мови;
- б) проаналізувати особливості польської весільної обрядової лексики в регіонах історичної активної взаємодії польської й української мов (регіон Житомирщини).

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є обрядова лексика польської мови в етнолінгвістичному аспекті.

Предмет дослідження. Дисертаційну працю присвячено вивченню весільної обрядової лексики польської мови – назвам обрядодій весілля, весільних чинів і предметів, в роботі розглядаються також фразеологічні звороти, тісно пов'язані з весільними реаліями. Досліджується польська обрядова лексика, що збереглася на території активної польсько-української взаємодії (регіон Житомирщини).

Матеріал дослідження. Корпус досліджуваної лексики складають одиниці, виявлені, перш за все, у фундаментальній багатотомній праці (понад 60 томів) відомого польського етнографа та фольклориста Оскара Кольберга "Dzieła wszystkie". Використано дані тлумачних, фразеологічних, перекладних, діалектних, історичних, етимологічних, енциклопедичних та етнолінгвістичних словників польської мови та інших слов'янських мов, а також окремі монографії, так чи інакше пов'язані з обраною темою. Важливим джерелом поповнення обрядового словника були й твори польської художньої літератури XVIII-XX ст.

Методи дослідження. Оскільки весільний обряд і його лексико-семантичний відповідник є знаковими системами, у їх дослідженні використано структурно-семіотичний метод. Порівняння мовної та позамовної сторін обряду здійснюється в різних мікродіалектних системах за допомогою ареального (лінгвогеографічного) методу. Застосовуються також описовий, порівняльно-історичний, типологічно-зіставний методи і метод контекстуального аналізу.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в дисертації вперше максимально повно досліджується лексика польського весільного обряду як єдина взаємозалежна лексико-семантична система, що відбиває фрагмент специфічно польської

мовної картини світу, аналіз мовного матеріалу якої б ґрунтувався на новому, етнолінгвістичному підході. Обраний аспект сприяє проведенню нового, комплексного аналізу лексико-семантичної парадигми весільного обряду поляків, котра акумулює в собі пласти лексики різних періодів еволюції мови.

Теоретичне значення. Дослідження окреслює ряд теоретичних проблем, пов'язаних з сучасними ідеями про мовну картину світу, пропонується певна схема вивчення лексики з культурною конотацією в руслі комплексного етнолінгвістичного підходу.

Аналіз обрядової весільної лексики як лексико-семантичної групи сприяє розкриттю закономірностей семантично-структурного та формально-граматичного розвитку лексики взагалі.

Здійснене на межі споріднених суміжних наук (лінгвістики, етнографії та фольклору), дослідження сприятиме вирішенню теоретичних питань, що стосуються проблем специфіки народної культурної термінології, взаємодії обряду та його мовної площини в семіотичному плані, зв'язків лексики з позамовною дійсністю.

Практичне значення. Основні висновки й положення роботи можуть бути використані для навчання польської мови як іноземної, зокрема у курсі “Лексика та фразеологія польської мови” та спецкурсах з лексики, фразеології та етимології, а також у теорії та практиці перекладу з польської мови та на польську.

Окремі спостереження можуть застосовуватися для подальшого вивчення лексико-семантичних та тематичних груп лексики на внутрішньомовному та міжмовному рівнях. Фактичним та ілюстративним матеріалами дисертації можна користуватися для укладання словників тезаурусного, синонімічного та перекладного типів, етнолінгвістичного словника.

Апробація роботи. Матеріали дослідження доповідалися на міжнародній науковій конференції пам'яті професора А.О.Білецького “Актуальні питання сучасної філології” (Київ-1996), науковій конференції “Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку” (Запоріжжя-1996), міжнародних наукових конференціях “Мова і культура” (Київ-1996, Київ-1997, Київ-1998), міжнародній науковій конференції “Проблеми зіставної семантики” (Київ-1997), міжнародній науковій конференції “Принципы и методы функционально-семантического описания языка: итоги, направления, перспективы” (Москва-Симферополь-1997). Дисертацію було обговорено на об'єднаному засіданні відділу загальнослав'янської проблематики та східнослов'янських мов і відділу західно- і південнослов'янських мов Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України.

Публікації. Результати дисертації опубліковані в семи збірниках наукових праць, одному науковому журналі, двох матеріалах і тезах конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (244 найменування), списку умовних скорочень. Повний обсяг дисертації – 239 сторінок, з них 187 сторінок основного тексту дослідження, 52 сторінки займають Додатки (4 індекси польської весільної обрядової лексики та 2 ілюстративні таблиці).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** визначаються актуальність теми, предмет дослідження, його мета і завдання, теоретичне й практичне значення. Окреслюються методи й матеріал дисертації, її структура. Подано огляд етнолінгвістичної та етнографічної літератури з історії питання.

У **розділі I** “Етнографічний аспект польського весілля” розглядається історія шлюбних відносин, представлено основні елементи польської весільної церемонії в етнографічному аспекті.

В основі польського весільного обряду лежить система укладання шлюбу, успадкована з часів родоплеменних відносин. Язичницькі типи укладання шлюбу, відомі всім індоевропейським народам (“умикання жінок” і “купівля/обмін/договір”), реалізували себе і в системі весільного обряду поляків. Обряд “умикання жінок” зберігся у вигляді окремих елементів-ритуалів загальної весільної церемонії. Договірні-купівельний вид укладання шлюбу спричинив виникнення розширеної обрядовості і став основою подальшого розвитку системи шлюбних відносин.

Після встановлення в Польщі християнства обряд одруження зазнав певних змін: шлюб почав офіційно здійснюватися ксьондзом у костьолі, поступово виникла нова система духовних цінностей, сформована під впливом нової релігії, що визначила формування нової та певні зміни давньої весільної обрядовості.

Заборона Костьолом купівлі жінок, полігамії, зміцнення позиції жінки в шлюбі, а пізніше (XII–XIII ст.) заборона розлучень відчутно впливали на інститут шлюбу в Польщі. Офіційно до XIV ст., коли позиція жінок почала послаблюватися, дружина мала право нарівні з чоловіком володіти майном; при укладанні шлюбної угоди обов’язково обговорювалася умова виплати віна з боку молодого, яке становило подвійну вартість посагу молодої. Усі ці зміни наклали свій відбиток і на весільну обрядовість, яка хоч і зберегла залишки язичницьких звичаїв, отримала нові елементи. Костьольний шлюб став обов’язковою частиною обряду, а образи Ісуса Христа, Богоматері, окремих святих прийшли на зміну поганським весільним богам.

Весільний обряд поляків упродовж свого історичного розвитку зазнав чимало змін та впливів; усе це в тому чи іншому вигляді демонструє його структура, система обрядодій, набір весільних чинів, відповідна атрибутика, багата весільна пісенність.

У наш час досить широка весільна обрядовість збереглася лише в окремих сільських регіонах Польщі, оскільки процес урбанізації наклав відчутний відбиток і на весільний обряд. Скорочений і спрощений варіант міського весілля зводиться до вінчання в костьолі і святкування обряду зі збереженням деяких найголовніших обрядодій, весільних чинів і атрибутів.

У різних мікродіалектних системах структурування весільного обряду проходило не однаково, проте існує система спільних стійких обрядових фрагментів, що виступають інваріантною основою всіх можливих проявів весільної церемонії. Аналіз екстралінгвального аспекту обряду, його етнографічних варіантів і різновидів дозволяє виявити ієрархічно-послідовну інваріантну модель польського весілля, що проявляється в структурі обряду, а також інваріанти рядів весільних агентів та атрибутів.

Терміни *шлюб* та *весілля*, а відповідно й похідні *дошлюбний* і *довесільний*, *післяшлюбний* і *післявесільний* тощо розрізняються за значенням. *Шлюб* – церемонія, що здійснюється ксьондзом у костьолі, тобто носить офіційний характер, юридично й офіційно закріплює одруження молодих, благословляє родинний союз, співжиття чоловіка й жінки за взаємною згодою. Лексема *весілля* позначає урочисте святкування з нагоди одруження, тобто весь весільний обряд з цілою низкою ритуальних дійств (включаючи й шлюб у костьолі). Під поняттям *весілля* ми розуміємо як назву весільного обряду в цілому, так і найменування другої частини трьохетапної структури обряду (*власне весілля*) – банкет з нагоди одруження.

Увесь весільний обряд поляків, як і інших слов'янських народів, умовно можна поділити на три основні частини: довесільний, власне весілля і післявесільний періоди, під час яких здійснюється обрядовий перехід від старих родинних і соціальних відносин до нових. У свою чергу кожен з компонентів весільної церемонії має власний інваріантний набір обрядодій:

I. Передвесільна обрядовість: 1) *zwiady*; 2) *swaty*; 3) *zaręczyny*; 4) *ogłędziny*; 5) *zaprosiny*; 6) *rozpleciny*; 7) *korowaj*; 8) *różga weselna*; 9) деякі інші обрядодії (*pląsy*, *polterabent*).

II. Власне весілля: 1) *przyjazd młodego*; 2) *blogosławieństwo*; 3) *orszak weselny*; 4) *ślub*; 5) *obiad (uczta weselna)*; 6) *pokładziny*.

III. Післявесільна обрядовість: 1) *oczepiny*; 2) *przenosiny (zabioiry)*; 3) *poprawiny (ogon, okruchy)*; 4) *wywód*; 5) *przebaby*; 6) *odwiedziny*.

Кожній обрядодії польського весілля відповідає певна кількість дій-актів, здійснюваних відповідними дійовими особами за допомогою певних обрядових предметів. Чим важливішим і значнішим вважається обрядове дійство в тому чи іншому мікродіалектному регіоні, тим ширшою й багатшою є його обрядовість. Найбільшу кількість весільних обрядодій усіх трьох етапів церемонії зафіксовано в регіонах Мазовії, Куяв, Познанщини, Холмщини, Підлісся, Краківщини тощо – центральних та східних регіонах Польщі, а також на давніх територіях активної польсько-української взаємодії. Часто одна обрядодія складається з декількох частин, які проходять одна за одною і виступають еквівалентами окремих обрядодій в іншому ареальному різновиді весілля. Розгляд основних інваріантних частин весільної церемонії демонструє як спільнослов'янські риси обряду, так і специфіку етнографічного прояву польського весілля.

У **розділі 2** “Назви весільних реалій” подається аналіз лексем на позначення основних частин польського весілля, обрядових груп, весільних чинів та ритуальних предметів.

У підрозділі “Назви весільних обрядодій” згідно з принципом мовної картини світу виділено окремі реалії весільного обряду поляків, які реалізували себе в мові за допомогою досить широких та багатих лексико-семантичних полів. Кожна реалія польського весілля має своє вузьке, спеціалізоване лексико-семантичне поле. У свою чергу сукупність реалій польського весілля формує власне специфічно польську обрядову весільну церемонію, а отже існує ширше лексико-семантичне, навіть тематичне, поле, котре підпорядковує собі семантичні поля окремих лексем, маркованих обрядовими конотаціями. Вивчення семантичного поля окремих обрядових лексем, лексико-семантичного поля окремих обрядових реалій і тематичного поля весільного обряду і дає змогу окреслити специфіку мовної картини польського весілля. Опрацювання назви весільної реалії є комплексним і включає в себе: граматичне вираження назв весільних обрядів, семантичну характеристику обрядової лексеми та її парадигми, аналіз основних мотиваційних ознак обрядової лексеми, розгляд етимологічно затемнених обрядових назв, дериваційну характеристику обрядової мовної одиниці.

Іменники-назви весільних обрядодій протиставляються як дві чітко виражені групи обрядових назв за *мовною категорією числа*, що підкреслює специфіку оформлення мовної картини світу не тільки в поляків, а й інших слов'ян, оскільки у них спостерігаємо схоже явище. Іменникові найменування весільних обрядодій за формою поділяються на дві основні групи: іменники – назви весільних обрядодій у формі *pluralia tantum* та іменники – назви весільних обрядодій у формі бінарної категорії числа (тобто такі, що мають і однину, і множину). Обидві групи мають однакову ієрархічно-послідовну семантичну модель,

марковану специфікою окремих обрядодій. Семантичні парадигми назв весільних обрядів у формі *pluralia tantum*, маючи широку лексичну варіативність, можуть відрізнятися формальним вираженням та мотиваційними ознаками. Спостерігається достатньо чітка спеціалізація обрядових лексичних одиниць; однак часто лексеми можуть бути синонімічними і створювати синонімічні ряди (так, одиниці *pierścianki*, *pierścionki*, *rękowiny*, *słęby*, *słowyny*, *smołwy*, *smowy*, *smowiny*, *smówiny*, *snębiny*, *srękowiny*, *srędziny*, *umówiny*, *wieńczyny*, *zapoiny*, *zdawiny*, *zapojiny*, *zięciny*, *zmówiny*, *zmowy*, *zmowyny*, *zrędziny*, *związiny*, *źrędziny*, *zaręczyny*, *zrękowiny* мають однакове значення “заручини”, назви оглядин маєтку молодого носять назви *obzierki*, *obzoryny*, *ogłady*, *ogłędziny*, *opatry*, *przeeglądy*, *upatry*, *względy*, *względziny*, *zazory*, на позначення церемонії весілля використовуються назви *gody*, *poślubiny*, *ślubiny*, *ślubowiny*, *zaślubiny*, *zaślubki*, *wiesieli*, *wesoła* тощо.

Успадковані з праслов'янської мови назви весільних обрядів, виражених у формі *pluralia tantum*, є нечисленними. Передовсім це лексема *gody* “велика урочистість, весільна, ювілейна”, яка трапляється в західно- та східнослов'янських мовах, і в давні часи позначала якесь свято чи урочистість, а пізніше стала назвою християнського свята Різдва Христового у слов'ян.

У XIV-XVI століттях з'являються й активно діють при творенні іменників *pluralia tantum* у польській мові один з найпродуктивніших суфіксів категорії – суфікс **-iny** і паралельний, а часто й альтернативний йому суфікс **-ki**. Виникають нові на той час обрядові іменники з обома названими вище суфіксами: іменниковий *družki*, віддієслівні префіксальні *nawiedziny*, *odwiedziny*, *pokładziny*, *przenosiny*, *wywodziny*, *zaleciny*, *zmówiny*, *zaślubki*, віддієслівні безпрефіксні *rękowiny*, *ślubiny* тощо, які набули даної форми й обрядового значення саме в часи середньовіччя (XV-XVI ст.). У XVII-XVIII століттях проходить бурхливий розвиток категорії *pluralia tantum*, що закріплює утворені раніше в мові іменники та сприяє виникненню й запозиченню нових слів цього типу.

Утвореннями XVII-XVIII століть є слова *ogłędziny*, *poprawiny*, *poślubiny*, *przeprosiny*, *ślubowiny*, *umówiny*, *wieńczyny*, *wywiadki*, *wywiedziny*, *zmówiny*, *zaprosiny*, *zaręczyny*, *zaślubiny* тощо. У XVII-XVIII століттях під активним впливом французької мови польське весілля поповнюється новими назвами обрядових дій (напр., *konkury*, *komandy*, *komplementy*). У французьких запозиченнях відчувається наслідування культурного, міського життя.

У XIX столітті категорія поповнюється новими словами, серед обрядових з'являються утворення *czepiny*, *dziewosłębiny*, *dopytki*, *oczepiny*, *ograbiny*, *oświadczyzny*, *oddawiny*, *przewoziny*, *wieńczowiny* тощо, спостерігається також активне використання суфікса **-owiny**, котрий в XIX ст. серед іменників *pluralia tantum* набуває особливої ваги. У XX ст. відбувається занепад весільних обрядових назв *pluralia tantum*, оскільки відмирає сам

весільний обряд як суспільна інституція. Залишки такої лексики ще іноді побутують у польських селах, але під впливом цивілізації все рідше й рідше використовуються.

Утворення у формі *pluralia tantum* складають більшість назв на позначення обрядодій польського весілля. Назви бінарної структури нечисленні, причому характерно, що вони не мають семантичних відповідників у інших слов'янських мовах. Такими, наприклад, є лексеми *czolo* “початок весільної церемонії”, *egzamin* “специфічне випробування молодих у костюлі ксьондзом”, *ogon* “додаткове маленьке “післявесілля”, на якому гості доїдали та допивали все, що лишилося від головної учти, *rabunek* “наділяння гостей подарунками”, *kollekta* “складчина на весілля”, *skuplenie* “обряд, пов’язаний з прийняттям заміжніх жінок у свахи” тощо. Ці назви позначають обряди, котрі були сформовані, очевидно, на польському ґрунті.

Назви обрядодій, що вживаються у формі однини й у формі множини, трапляються значно рідше, ніж одиниці у формі *pluralia tantum*. Маючи широку лексичну варіативність, такі весільні терміни можуть відрізнятися формально-дериваційними та мотиваційно-значеннєвими ознаками. Як і назви весільних обрядів у формі *pluralia tantum*, дані найменування мають чітку спеціалізацію: кожна лексична обрядова одиниця належить до точно визначеної обрядової парадигми – складової мовного боку весільного обряду або всієї церемонії. Виявлено, що у випадку коли окремі лексеми у формі *pluralia tantum*, позначаючи різні обряди довесільного циклу, можуть бути синонімічними, то одиниці-назви обрядодій бінарного числа подібною синонімічністю не відзначаються. Кожна обрядова лексема відповідає чітко визначеному місцю у вербально-семантичній площині фрагментів весільного обряду поляків.

Інколи іменники – назви бінарного числа мають свої семантичні та формальні відповідники серед іменників у формі *pluralia tantum*: *dziewosłębienie* – *dziewosłęby*; *oczepienie* – *oczepiny*; *ogłędnik* – *ogłędy*, *ogłędziny*; *poprawka* – *poprawiny*; *przebaba* – *przebabiny*, *przebaby*; *swatostwo* – *swaty*; *ślub* – *ślubiny*; *zalotka* – *zaloty*, *zaletki*; *zapowiedź* – *zapowiedzi*; *wesele* – *wiesieli*, *wesoła*; *wywód* – *wywodziny* тощо.

При розгляді назв на позначення весільних обрядодій можна спостерігати варіативність слів, що може свідчити про занепад, зникнення певних обрядодій з циклу обрядових дійств. Назви нерідко мотивовані подібними, а іноді й однаковими чинниками, проте в різних регіонах у семантичному плані реалізуються по-різному. Це свідчить про змішування обрядів, що передуює їх повному занепаду. Інколи назви позначають не відповідні їм обряди, оскільки назва залишилася, а обряд зник. І навпаки, обряди лишалися у своєму архаїчному вигляді (або дещо змінилися під впливом історичних чи соціальних умов), але іменувалися іншими лексемами, іноді запозиченнями. При аналізі використання

назв на позначення весільних обрядодій та деяких пов'язаних з ними обрядових атрибутів в окремих регіонах Польщі (за вихідний матеріал взято записи весільних обрядів О.Кольберга) виникають чотири типи існування/відсутності обрядової лексеми в системі мовного вираження весільної церемонії різних діалектів Польщі: існує обрядова реалія і існує назва на її позначення (напр., в регіонах Краківщини, Перемишля чи Сандомирщини завжди проводиться обряд заручин, який має свої назви, як літературні, так і діалектні – *oświadczyzny, zrękowiny, zaręczyny*); існує весільна реалія і не виявлено назви на її позначення (в околицях Перемишля виявлено обряд покладання молодих та післявесільні ритуали “досвятковування” весілля, які не мають спеціальних обрядових назв); існує назва і відсутня реалія (на Сандомирщині зник обряд *zwiady* “розвідини, перший візит у дім молодої”, а назва *zwiady* почала позначати обряд сватання); не виявлено ні назви, ні реалії, при тому, що в інших регіонах вони побутують (на територіях Сілезії та Підгір'я зникли післявесільні обряди відвідання молодих батьками після весілля й ритуальне прийняття до свого кола молодої одруженими жінками, відповідно, не збереглися й назви обрядів).

Чи не найпершими виходять з ужитку назви обряду оглядин та розвідин – *ogłędziny, zwiady*, котрі майже зовсім не фіксуються О.Кольбергом, що свідчить про занепад обрядів. Натомість назви на позначення обрядів сватання, заручин, запросин, розплетин тощо мають чимало міждіалектних синонімів. Слова на позначення шлюбу, костельних заповідей, благословення молодих, весілля, весільного обіду, очепин, виводу тощо майже не мають синонімів, їх форми усталені в літературній мові. Чимало варіантів назв весільного хліба може свідчити про різноманітність і специфіку обрядових звичаїв, пов'язаних з його випіканням та символікою. Розглядаючи окремі лексичні парадигми, спостерігаємо семантичний ланцюжок обрядових лексем, мотиваційні ознаки яких тісно пов'язані з діями, які виконуються під час даних ритуалів.

Польські іменники *pluralia tantum* на позначення весільних обрядів та звичаїв мають специфічне словотворення. Більшість їх є віддієслівними префіксальними утвореннями. За формою польські назви весільних обрядів *pluralia tantum* можна поділити на три основні групи: іменники з формантом *-i (-y)*; іменники з формантом *-in(y)*; іменники з формантом *-k(i)*. Найбільша кількість іменників-назв весільних обрядодій у польській мові утворена за допомогою саме форманта *-in(y)*. Трапляються також паралельні утворення з суфіксом *-in(y)* та з суфіксом *-k(i)*: *oczepiny – oczepki*, можливі й паралельні утворення всіх трьох типів: *rozplety – rozpleciny – rozpletki*.

У підрозділі “Назви весільних чинів та обрядових груп” проаналізовано інваріантні ієрархічні ряди весільних чинів польського весільного обряду та відповідні їм назви в польському весіллі. Виділено три основних інваріантних парадигми весільних чинів, котрі

в мовній картині польського весілля мають по-різному мотивовані та оформлені назви: основні весільні чини (молодий: *bohdan, brutkan, kawaler, młodzian, nowozaślubiony, nowożeniec, poślubiony, zalotnik, żeniaty, żenich, żonaty*; молода: *baba, bohdarka, brutka, księżna młoda, młoda, narzeczona, nowozaślubiona, obabiona, oblubienica, panna młoda, prawiczka, umizgantka, ślubna*; старший дружба – молодший дружба: *bojar, chorądzý, druch, družba, družba młodszy, družba starszy, młodzianek, poddružek, pierwszy družba, starszy družban, watażko*; старша дружка – молодша дружка: *młodsza druhna, młodsza družka, najstarsza druchna, pierwsza družka, starsza družka*; сват – сваха: *stary, swach, swacha, swachna, swacia, swak, swaszka, swat, swatka*; старший староста: *bojar, dobry mąż, pan starosta weselny, starosta brański, starosta dański, starosta weselny*; молодший староста: *bojar podstarosta, starosta młodszy*; старша старостина: *dobra pani, dobromężowa, pani starościna weselna, pani ubieraczka, pierwsza swacha, starsza swacha, swacha, swacha zakośna*; молодша старостина: *druga swacha, młodsza swacha, swaszka*); специфічні весільні чини, що беруть участь лише в окремих обрядодіях (той, хто здійснює сватання: *dziewostęb, dziewostębina, marszałek, niewiasta, poseł, raj, rajca, stary, swat, swatka*; той, хто запрошує на весілля: *babka, družba, marszałek, placmistrz, poseł, posłaniec, proszek*; блазень на весіллі: *blazen, cygan, cyganka, kpiarz, maczucha, marszałek, namiestnik, żydek*; весільні чини, що належать до групи молодих хлопців: *bodnar, chorąży, kowal, ksiądz, marszałek, paniński družba, podczaszy, pysar, sędzia, woźny*; весільні чини, що належать до групи одружених чоловіків: *domator, gospodarz weselny, łowczy swatowie, starosta cerkiewny, starosta do komory, starostowie drążkowi, starostowie dyszłowi, stróż*; весільні чини, що належать до групи одружених жінок: *korowajnice, korowajnicy, kuchmistrzynie, ubieraczka*); окремі обрядові групи, що входять до загальної весільної дружини у складі протиставлюваних угруповань (вся весільна дружина: *biesiadnicy, godownicy, goście, orszak godowy, orszak weselny, przyjaciele, swacia, weselna družba, weselna družyna, weselne grono, weselnicy, wezwani*; всі весільні чини: *bojary, swacia, świta weselna, urzędnicy weselni, weselne wojsko*; специфічні обрядові групи: *dzieńkowańcy, grabarzy, korowajnice, namownicy, zaporozcy*; молоді як окрема обрядова група: *młodzi, młodzi małżonkowie, młodzieżta, narzeczeni, nowożeńce, oblubieńce, państwo młodzi*; обрядові групи молодих хлопців: *bojary, družbowie, družby, młodzianie, młodzieńcowie, pacholki, podmłodzieńce, swatowie*; обрядові групи молодих дівчат: *biesiadnicy, druhny do boku, druhny do wicia wieńców, družbinecki, družki, stwatki, swaszki*; обрядові групи одружених жінок: *baby, dobre panie, kumoszki, schwachy, starościny*; обрядові групи одружених чоловіків: *swacia, swatele, swatowie*).

Поділ весільних чинів на корелятивні антонімічні обрядові пари відбувається з певних причин: за приналежністю агента до певної статі або до різних вікових та

соціальних груп (*młody – młoda, družba – druchna, swat – swacha, starosta – starościna*). Відомо, що сам весільний обряд розглядається як дія переходу молодих, неодружених людей до стану одружених, отже, присутність весільних чинів різних вікових та соціальних груп, що знаходяться на однаковому рівні в ієрархічній структурі обрядових агентів, є виправданим, і це чітко демонструє вся церемонія весілля. Слід відзначити, що в позамовному, етнографічному вираженні весільного обряду ряди весільних агентів є сталими, незмінними в усіх варіантах і ареальних різновидах весілля, проте назви весільних чинів характеризуються широкою варіативністю, марковані соціальними та ареальними чинниками. Порівнюючи ієрархічну структуру польського весілля з її мовним вираженням, спостерігаємо певну уніфікацію в мові, де весільні чини, які розрізняються в площині обряду, носять еквівалентні назви, обрядова семантика котрих проявляється лише в обрядовому контексті.

Із назвами весільних чинів тісно пов'язані назви свояцтва, оскільки шлюб є поєднанням двох людей, а відповідно і їх родичів, що належать до різних сімей (родів). Площини систем термінів на позначення свояцтва й найменувань весільних агентів, накладаючись, демонструють цікаві збіги та розбіжності. Зокрема назва *swat, swak* у значенні “посередник на весіллі, при сватанні (обрядовий весільний агент)” та еквівалентні найменування *swat, swak*, що позначають “батьків молоді чи молодого у стосунку один до одного”, мають у своїй основі один корінь: псл. **svatъ*. Рідко нині використовувана архаїчна в польській мові назва нареченої *niewiasta* зафіксована нами у записях О.Кольберга сандомирського та радомського весіль. Ця лексема позначає в російській мові наречену, а з суфіксом *-ka* – дружину сина. О.Брюкнер вказує, що у XV-XVI ст. назва позначала невістку і просто одружену жінку, а вже в XVII-XVIII ст. маємо в польській мові слово *kobieta* на позначення жінки.

Назви весільних чинів у мовній площині весільного обряду поляків, як правило, з граматичної точки зору є іменниками або субстантивованими прикметниками чи дієприкметниками. Іменники на позначення весільних чинів (*nomina agentis*) у польській мові з погляду їх словотворення поділяються на: а) деривати, утворені від іменників (*biesiadnik, godownik, starościna, swacia, swacha, weselnik, żenich*); б) деривати, утворені внаслідок субстантивації прикметників і дієприкметників (*młoduchna, narzeczona, narzeczony*); в) деривати, утворені від дієслів (*oblubieniec, oblubienica, posłaniec*); г) деривати, сформовані шляхом поєднання основ двох слів (*bohdan, dobromężowa, dziewosłqb, dziewosłęb, nowozaślubiona, nowozaślubiony, nowożeniec*); г) деривати, утворені від прийменникових словосполучень (*namiestnik, zameżna, podczaszy*). Частина іменників на позначення весільних чинів (як правило, назви обрядових весільних угруповань)

використовується переважно у формі множини. Закінчення множини таких іменників співвідносні із системою закінчень множини іменників чоловічого та жіночого родів у польській мові; як правило, іменники мають відповідну форму однини на позначення одного учасника весільної церемонії, обрядової групи тощо. Іменники чоловічого роду в множині мають закінчення *-i(-y)*: *biesiadnicy, bojary, družby, zaporozcy*; закінчення *-e*: *bojare, goście, przyjaciele, oblubieńce, swatele*; закінчення *-owie*: *družbowie, swatowie*; архаїчне закінчення *-cia*: *swacia*. Іменники жіночого роду множини мають закінчення *-i(-y)*: *baby, družbince, družki, korowajnicy, swaszki, stwatki*; закінчення *-e*: *korowajnice, panie, swaszkie*.

У підрозділі “Назви весільних атрибутів” аналізуються назви предметів, що використовуються при весільній обрядності. Набір атрибутів польського весілля тісно пов’язаний з акціональним та агентивним його планами. Весільні предмети набирають обрядової сили під час визначеного обряду і в руках чітко визначених весільних чинів. У різних варіантах польського весілля використання тих чи інших весільних атрибутів може дещо відрізнятися чи за обрядовою навантаженістю, чи за їх приналежністю неоднаковим весільним чинам, чи за різним темпорально-локативним використанням. Але в основному в польському весіллі обрядовими інструментами виступає майже незмінна система атрибутів.

До основних весільних предметів чи атрибутів, які мають символічне значення в окремих частинах весільної церемонії, належать: весільний хліб, коровай; весільне деревце; весільний вінок; посаг/ віно; очіпок; обрядові виплати й подарунки; обрядові предмети – символи згоди/відмови під час сватання (заручин); інші ритуальні речі. Окремо виділяються так звані весільні промови або орації, проголошені весільними чинами при проведенні церемонії, а також обрядові танці, пісні та ігри. Подаються також основні мотиваційні ознаки іменників – назв весільних предметів.

Назвою специфічно польського весільних атрибута є, наприклад, *czarna polewka, czarna zupa, czarnina, czernina, szara polewka* “чорна юшка, символ згоди/відмови у сватанні”. Подібна форма відмови старостам є поширеною в східних та центральних регіонах Польщі. Ідіома *czarna polewka* стала крилатим виразом, котрий вживається при відмові комусь у чому-небудь. Про давній звичай піднесення женихові “чорної юшки” згадується у відомому творі Адама Міцкевича “Пан Тадеуш”. Синонімами до вказаної назви в обрядовому плані виступають слова та словосполучення *grochowianka, grochowy wianuszek, grochowy wieniec* “гороховий вінок, символ згоди/відмови у сватанні”, *arbuż, harbuż* “гарбуз, символ згоди/відмови у сватанні” (очевидно, українського походження).

Назви на позначення весільного хліба поділяються на два основні типи обрядових лексем: назви хліба, котрі пов’язані з його обрядовими функціями (*korowaj, korowaj*

trójczasty, korowajczyki, korowal, kukła, kukielka), та назви хліба, які не мають обрядової конотації, але використовуються у весіллі з обрядовою функцією (*bochenek, bochnek, bochenk, buła, bulka*).

Назви весільних обрядових предметів та необхідних атрибутів весілля чітко демонструють розгрупування їх екстралінгвальних відповідників за обрядовим функціонуванням. Семантика даних найменувань є обрядово маркованою, зумовленою специфікою їх існування в мовній площині обряду. Окремі найменування є загальноновживаними, оскільки позначувані ними реалії існують і поза межами весільної церемонії (напр., назви танців, весільного хліба тощо), але такі найменування набувають обрядового навантаження при використанні їх в обрядовій площині.

У підрозділі “Дієслова та інші частини мови на позначення обрядових весільних реалій” розглядаються *обрядові дієслова*, які позначають ту чи іншу обрядову дію, незалежно від того, чи входять вони до складу обрядово маркованого словосполучення, чи ні. Дієслова, використовувані в описах варіантів весілля, здебільшого не належать до власне весільної лексики, а становлять окрему групу лексем, які часто грають роль допоміжних, вторинних чинників у створенні мовної картини весільного обряду. Дієслова на позначення окремих весільних дій найчастіше входять до складу цілісних за семантикою обрядово маркованих словосполучень. Лише незначна їх кількість має власне обрядовий відтінок і, незалежно від контексту, іменує ритуальні дійства. Входячи до системи весільної мовної площини, подібні лексеми набувають обрядового значення. До числа таких дієслів належать загальноновживані слова типу *zapraszać, częstować, więc* тощо, які набули вторинної обрядово маркованої семантики. Власне обрядові дієслова за походженням є переважно відіменниковими утвореннями. Їх можна розгрупувати на три типи: похідні від назв обрядів (*biesiadować* “брати участь у весільній церемонії; святкувати”; *godować* “святкувати; брати участь у весільній церемонії”); похідні від назв весільних чинів (*družbić/družbować* “виконувати обов’язки дружби чи дружки на весіллі”; *dziewosłębić* “виконувати обов’язки свата під час обряду сватання”; *starostować* “виконувати обов’язки старости на весіллі”; *żenić się* “женитися (про молодого)”); похідні від назв весільних предметів (*czepić, oczepić/oczepiać* “надягати очіпок молодій під час обряду очепин”; *wianować* “давати молодій посаг”).

У цьому ж розділі аналізуються прикметники, використовувані на позначення ознак весільних реалій. Називаючи окремі прикмети весільних обрядів, персонажів чи предметів, прикметники підкреслюють ту ознаку обрядової реалії, яка є специфічною саме для певного ритуального предмета, дійства, явища. Прикметники у лексико-семантичній площині весільного обряду не є випадковими, вони зумовлені специфікою самого обряду.

Нерідко прикметники виконують функцію розрізнення окремих аспектів одного ритуалу, іноді підкреслюючи їх повну протилежність (використання прикметників-антонімів: *głośne wesele* – *głuche wesele*). Специфікою прикметників, використовуваних у лексико-семантичній системі весілля, є те, що частина з них входить до словесних формул, весільних поетичних текстів, пісень. У таких випадках прикметник, як правило, виступає у стійкому сполученні з іменником (*wianek ruciany, czepek niciany*).

Окремо в підрозділі подається аналіз деяких вигуків, що використовуються у весільному обряді поляків як частина обрядових вербальних формул-знаків. Окрім вигуків типу *hu! ha! oj! o! wiwat!* тощо, які супроводжують весільну церемонію і виражають захоплення, радість, здивування, веселощі і под., у лексико-семантичній площині весільного обряду поляків зустрічаються особливі словесні формули-знаки: *da, dana! radom! oj, nasza, oj zielona! oj, bieli się!* тощо. Специфікою цих вигуків є те, що вони безпосередньо входять у весільний обряд і є обрядовими знаками. Подібні вербальні акти демонструють взаємозв'язок слова, дії та поетичного тексту у весільному обряді. Вигуки такого типу є своєрідними згорнутими варіантами словесних текстів-формул.

У підрозділі “Польська обрядова лексика на території польсько-української мовної взаємодії” розглядаються польська обрядність та обрядова лексика в селах Кропивня та Теснівка Новоград-Волинського району Житомирської області, регіоні колишньої активної українсько-польської взаємодії. Лексику, пов'язану зі специфічно польськими обрядами, передавали з покоління в покоління разом з обрядами, яких старанно дотримувалися так, щоб зберегти польські елементи. Зокрема це стосується весільного обряду, який у названих селах хоча й дещо змінився під впливом українського обряду, але зберіг специфічно польські риси. Таким же чином, як українське весілля вплинуло на польське, так і польський обряд (а особливо лексика на позначення частин обряду, ритуальних предметів, весільних чинів) у Кропивні й Теснівці дещо змінив весільну церемонію українців. Матеріали, отримані від жителів цих сіл, дали змогу виявити і подати докладну інформацію про лексичні та церемоніальні особливості обряду весілля в даному регіоні. На основі опрацьованого матеріалу можна виділити три варіанти весільного обряду в селах Теснівка та Кропивня, які відповідно зберігають три різні лексико-семантичні парадигми мовної площини обряду: власне польський варіант весілля, власне український варіант весілля та польсько-український варіант весілля.

Польська мова в селах Кропивня та Теснівка збереглася в основному в обрядовій лексиці, антропоніміці та молитвах. У польському варіанті весілля, частини весільного обряду (окремі обрядодії) мають українські назви, окрім специфічно польських ритуалів *zdawanie* та *nauka*. Натомість майже всі *dramatis personae* (дійові особи) весілля зберегли

польські назви. Обрядові предмети в даному варіанті весілля мають українські назви, крім лексем *welon* і *korona*, що є польського походження. Польський варіант весільного обряду відрізняється від українського весілля лише обрядодією *nauka* та весільним чином *orator*. Весільні предмети *korona*, *welon*, весільні чини *marszałok*, *orator* мають назви польського походження (у підрозділі подано також специфіку вимови польських голосних та приголосних звуків на даній території).

У **висновках** підведено підсумки дисертаційного дослідження. Польський весільний обряд, пройшовши складні етапи свого становлення, розвитку і сягнувши нині піку свого занепаду, є одним з головних компонентів загальної мовної картини світу поляків і відбиває власне польську соціальну організацію. Обрядова весільна лексика, що бере свій початок від часів язичництва, протягом історичного розвитку суспільства та еволюції польської мови, зазнавала чимало змін та впливів інших мов. Історично та соціально зумовлені запозичення з латинської, німецької, французької та української мов вплинули на формування мовної картини польського весілля, надавши їй специфічних рис. Найдавніші з обрядових назв поступово зникають з ужитку, переходячи до розряду архаїзмів, частина слів із затемненою семантикою зберігається у складі польських ідіом. У XXI ст. спостерігається чітка тенденція до занепаду як самого народного весільного обряду, так і назв на позначення весільних реалій. Частково зберігаються лише усталені літературні назви в офіційній церемонії шлюбу, передбаченій законодавством.

Список опублікованих праць за темою дисертації. Основні положення дисертації викладено в 10 публікаціях:

1. Польська весільна лексика та фразеологія // Мовознавство, № 4-5. – К.: Українська книга, 1999. – С. 21-33.
2. Специфіка використання окремих частин мови в лексико-семантичній системі польського весільного обряду // Система і структура східнослов'янських мов: Зб. наук. пр. – К.: Знання. – 2001. – С. 20-25.
3. Історико-етимологічна характеристика весільних номінацій в українській та польській мовах // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: Зб. наук. пр., присвячених пам'яті професора С.П. Самійленка. – Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 1996. – Т. 1. – С. 50-53.
4. Із спостережень над семантикою польської обрядової лексики у зіставленні з українською // Проблеми зіставної семантики. Зб. наук. пр. – К.: Вид-во КДЛУ, 1997. – С.146-149.

5. Етнолінгвістичні розвідки: лексика, пов'язана з весіллям у Мазовії // Мова у соціальному і культурному контексті: Зб. наук. пр. – К.: Логос, 1997. – С. 83-88.
6. Із спостережень над слов'янською обрядовою лексикою // Мова і культура. Культурологічний компонент мови. – Т. 2. – К.: Collegium, 1997. – С. 128-131.
7. Весільна фразеологія польської мови // Питання мовознавства. Збірник наукових праць на честь 70-річчя В.О. Горпинича. – Кіровоград: Вид-во КДПУ, 1997.- С. 176-182.
8. К проблеме изучения славянской обрядовой лексики // Материалы конференции “Принципы и методы функционально-семантического описания языка: итоги, направления, перспективы”. – Москва-Симферополь: Изд-во РУДН, 1997. – С. 236-238.
9. До питання аналізу весільних фразеологізмів польської мови // Міжнародна наукова конференція пам'яті професора А.О. Білецького “Актуальні питання сучасної філології”. Тези доповідей. – Київ, 1996. – С.77.
10. Resztki języka polskiego w Kropiwni i Tesnówce koło Nowogrodu Wołyńskiego // Język polski dawnych Kresów Wschodnich. Studia i materiały. – Warszawa: Semper, 1999. – Т.2. – S. 173-184.

АНОТАЦІЇ

Бондарчук Л. М. Обрядова весільна лексика польської мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук із спеціальності 10.02.03 - слов'янські мови. – Інститут української мови НАН України, Київ, 2003.

Дисертаційну працю присвячено дослідженню весільної обрядової лексики польської мови – назв обрядодій весілля, весільних чинів і предметів, найменувань весільних дій, функцій, імперативних та атрибутивних знаків. Розглядаються також фразеологічні звороти, тісно пов'язані з весільними реаліями.

У роботі представлено максимально повний склад весільної обрядової лексики польської мови та здійснено систематизацію обрядових номінацій. Виділено лексико-семантичні групи весільних обрядових найменувань, здійснено розгляд як загальної системи весільних обрядодій, так і окремих мікрополів специфічних ритуалів польського весілля. Схарактеризовано принципи структурування обрядових парадигм, акцентовано увагу на семантичному та формальному їх вираженні. Здійснено граматичну класифікацію весільних номінацій та розглянуто граматичну, семантичну та дериваційну специфіку реалізації обрядових парадигм та їх підсистем. Подано етимологічні коментарі до окремих затемнених весільних обрядових одиниць польської мови.

Ключові слова: мовна картина світу, весільна лексика, весільна фразеологія, мотиваційна ознака, етимологія, дериваційна характеристика.

Бондарчук Л. М. Обрядовая свадебная лексика польского языка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.03 – славянские языки. – Институт украинского языка НАН Украины, Киев, 2003.

Диссертация посвящена исследованию свадебной обрядовой лексики польского языка – названий обрядов, свадебных чинов и предметов, атрибутивных знаков. Рассматриваются также фразеологические обороты, связанные со свадебными реалиями.

В работе максимально полно представлена свадебная обрядовая лексика польского языка, осуществлена систематизация обрядовых номинаций. Выделены лексико-семантические группы свадебных обрядовых наименований (названия свадебных обрядов, названия свадебных чинов, названия свадебных атрибутов), рассмотрена как общая система свадебных реалий и их названий, так и отдельные микрополя специфических ритуалов польской свадьбы и связанные с ними номинации.

Охарактеризованы принципы структурирования обрядовых парадигм, причем внимание акцентируется на семантическом и формальном их выражении. Дана грамматическая классификация свадебных номинаций и рассмотрена грамматическая, семантическая и деривационная специфика реализации обрядовых парадигм и их подсистем. Поданы этимологические комментарии к отдельным затемненным свадебным обрядовым единицам польского языка.

Отмечено, что названия обрядов польской свадьбы разделены на две четко выраженные группы по грамматической категории числа. Это подчеркивает специфику оформления языковой картины мира польского народа, а также общеславянской языковой картины мира. Анализ названий свадебных обрядов демонстрирует два типа наименований: а) названия обрядов в форме *pluralia tantum*; б) названия обрядов в форме бинарной структуры категории числа (имеющие единственное и множественное число). Польские названия свадебных обрядов в форме *pluralia tantum*, как правило, выступают в форме отглагольных дериватов с формантами *-i (-y)*, *-in(y)*, *-k(i)*.

Польская свадьба рассмотрена как один из главных компонентов общей языковой картины мира поляков, который отображает собственно польскую социальную организацию. Анализ польской свадебной лексики позволил сделать выводы о том, что она сохраняет некоторые древние язычницкие названия обрядов, но часть из них переходит ныне в разряд архаизмов или сохраняется в составе фразеологизмов. Исследованы

заимствования из латинского, немецкого, французского и украинского языков, которые повлияли на формирование специфических черт польской свадьбы.

Отмечено, что в XXI веке происходит исчезновение свадебной лексики, поскольку сам свадебный обряд отходит как общественная институция, он заменен ныне официальной церемонией в загсе или ритуалом в костюле. Остатки обрядовой лексики еще существуют в польских селах, но под влиянием цивилизации употребляются все реже. Ныне сравнительно богатая свадебная обрядность сохранилась лишь в некоторых регионах центральный и восточный Польши в сельской местности (напр., в Мазовецком, Краковском, Радомском и Хелмском воеводствах). Частично сохраняются литературные названия в официальной церемонии бракосочетания, предусмотренной законодательством.

Ключевые слова: языковая картина мира, свадебная лексика, свадебная фразеология, мотивационный признак, этимология, деривационная характеристика.

Bondarchuk Larissa. Ceremonial wedding lexicon of Polish language. – Manuscript.

The thesis for the degree of a Candidate of philological sciences on specialty 10.02.03 – Slavonic Languages. – The Ukrainian Language Institute of NASU, Kyiv, 2003.

The work deals with Polish ceremonial wedding lexicon, namely rites names, wedding subjects and objects names, attributive symbols. Ceremonial phraseology of wedding rituals is considered.

Polish ceremonial wedding lexicon is investigated in the work most completely. A system analysis of ceremonial names is performed. Lexical-thematic groups of ceremonial wedding names are determined. The general system of wedding ceremonies, as well as the separate substructures of specific rituals of Polish wedding are considered. The methods of the structuring the ceremonial paradigms are defined with a special emphasis made on their semantic and formal expression forms. A grammatical classification of the wedding names is given, and the grammatical, semantic and derivation specifications of the ceremonial paradigms and their subsystems realizations are considered. Etymological comments on some uncertain Polish wedding ceremony units are given.

Key words: linguistic view (picture) of the world, wedding lexicon, wedding phraseology, motivation characteristic, etymology, derivation characteristic.